

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิด แนวปฏิบัติเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจของผู้ต้องขัง ที่มีต่อการให้บริการจัดการศึกษา ในเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม โดยนำเสนอหัวข้อตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดการจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน
 - 1.1 การบริหารงานราชทัณฑ์
 - 1.2 การบริหารงานในเรือนจำและทัณฑสถาน
 - 1.3 การศึกษานอกระบบโรงเรียนในเรือนจำและทัณฑสถาน
 - 1.4 แนวคิดการจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน
 - 1.5 การจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน
 - 1.6 ข้อตกลงความร่วมมือการจัดการศึกษานอกโรงเรียน
 - 1.7 สภาพและปัญหาการบริหารจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน
 - 1.8 การให้บริการจัดการศึกษาในเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม
2. กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน
 - 2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540
 - 2.2 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479
 - 2.3 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
 - 2.4 แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ
 - 2.5 แผนการศึกษาชาติ
 - 2.6 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)
 - 2.7 แผนทิศทางการมราชทัณฑ์
 - 2.8 หนังสือสั่งการกรมราชทัณฑ์เกี่ยวกับการจัดการศึกษา
3. แนวคิดของความพึงพอใจ
 - 3.1 ความหมายของความพึงพอใจ
 - 3.2 ลักษณะความพึงพอใจ
 - 3.3 ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการ

- 3.4 ระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการ
- 3.5 การวัดระดับความพึงพอใจต่อการให้บริการ
4. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ
 - 4.1 ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของ มาสโลว์ (Maslow)
 - 4.2 ทฤษฎีความเสมอภาคของ อัดัมส์ (Equity Theory)
 - 4.3 ทฤษฎี เอกซ์และทฤษฎีวาย ของแมคเกรเกอร์ (McGregor's Theory X and Y)
 - 4.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ โดยการวางเงื่อนไขที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำของสกินเนอร์ (Skinner's Operant Conditioning Theory)
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดของการวิจัย

1. แนวคิดการจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน

1.1 การบริหารงานราชทัณฑ์

ในช่วงปี 2545 กรมราชทัณฑ์มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 2 ประการ ๆ แรก ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2545 เป็นต้นไปจะย้ายสังกัดจากกระทรวงมหาดไทยไป สังกัดกระทรวงยุติธรรม และประการที่ สอง งานคุมประพฤติบางส่วนที่กรมราชทัณฑ์รับผิดชอบจะโอนไปให้กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม ดำเนินการแทน

การที่กรมราชทัณฑ์จะต้องโอน ไปสังกัดกระทรวงยุติธรรม เป็นสิ่งที่ข้าราชการ ราชทัณฑ์เราทุกคนจะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษ ซึ่งในปัจจุบันนอกจากเราจะต้อง ปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจของกรมราชทัณฑ์แล้ว เราจะต้องปฏิบัติตามนโยบายของกระทรวง หรือรัฐมนตรีเจ้าสังกัดอีกทางหนึ่งและนโยบายสำคัญของ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง ยุติธรรม (ร้อยตำรวจเอกปुरुชัย เปี่ยมสมบูรณ์) ที่มอบนโยบายให้แก่กรมราชทัณฑ์นำไปปฏิบัติ ที่สำคัญ 2 เรื่องด้วยกันคือ (ศิวะ แสงมณี. 2545 : 3)

1.1.1 เป็นโครงการนักเรียนเยี่ยมคุกที่มีวัตถุประสงค์จะให้นักเรียนเกิดความ กลัวไม่กระทำผิด เป็นเรื่องที่จะต้องดำเนินการต่อไป และมีการติดตามประเมินผลถึงข้อดี ข้อเสียและสิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้โครงการดังกล่าวสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

1.1.2 เป็นเรื่องเรือนจำผู้สูงอายุเป็นนโยบายหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันและเรื่องนี้ได้ทดลองทำในเรือนจำต่าง ๆ จำนวน 18 แห่ง เพื่อแยกผู้ต้องขังที่สูงอายุและชราภาพ รวมทั้งสุขภาพไม่แข็งแรงตลอดจนไม่เป็นพิษภัยออกมาควบคุมและดูแลต่างหาก หลังจากดำเนินการแล้ว จะมีการประเมินผลเหมือนเช่น โครงการแรก

1.2 การบริหารงานในเรือนจำและทัณฑสถาน

การจัดระบบงานของเรือนจำและทัณฑสถาน โดยทั่วไป เพื่อปฏิบัติการกิจในการควบคุมและอบรมแก้ไขผู้ต้องขังให้บรรลุนิติภาวะจะประกอบด้วยงานหลัก ๆ 6 ด้าน คือ ด้านบริหารทั่วไป ด้านทัณฑปฏิบัติ ด้านควบคุมและรักษาการณ์ ด้านการฝึกวิชาชีพ ด้านการศึกษาและด้านสวัสดิการ

การบริหารระบบงานของเรือนจำที่ดี หมายถึง การควบคุมดูแลการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของเรือนจำและทัณฑสถาน ให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนของทางราชการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด (สมบูรณ์ ประสพเนตร. 2539 : 18)

การบริหารงานการศึกษาอบรม

งานด้านการศึกษาอบรมผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน อยู่ในความควบคุมรับผิดชอบของฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ ประกอบด้วยหน่วยงานระดับ “งาน” ต่าง ๆ ดังนี้ (สมบูรณ์ ประสพเนตร. 2539 : 28-29)

1) งานการศึกษา รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารและจัดการศึกษาวิชาสามัญและวิชาชีพ ตลอดจนจัดกิจกรรมต่าง ๆ เสริมการศึกษา อาทิ ห้องสมุด โสตทัศนอุปกรณ์และการศึกษาทางไกลแก่ผู้ต้องขังปัจจุบันเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ ได้จัดการศึกษาวิชาสามัญแก่ผู้ต้องขัง โดยจัดตั้งโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นภายในเรือนจำและทัณฑสถาน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ จัดให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาวิชาสามัญตั้งแต่ระดับอ่านออกเขียนได้ไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญ โดยเน้นจุดมุ่งหมายให้ ผู้ต้องขังทุกคนได้มีโอกาสศึกษาจนจบภาคบังคับ นอกจากนั้นยังได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้ศึกษาในหลักสูตรต่าง ๆ ระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยอีกด้วย ส่วนในด้านการจัดการศึกษาวิชาชีพ เรือนจำและทัณฑสถานได้ดำเนินการให้การศึกษาวินิจฉัยแขนงต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับพื้นฐานความรู้ ความชำนาญเดิมของผู้ต้องขัง ตามหลักสูตรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

อาทิ ช่างเครื่องเรือน ไม้ ช่างปูน ช่างเชื่อมโลหะ ช่างจักสาน ช่างแกะสลัก ช่างไฟฟ้า นอกจากนี้ ยังได้จัดให้มีการฝึกสอนวิชาชีพที่ตลาดแรงงานต้องการแก่ผู้ต้องขังที่ใกล้จะพ้นโทษ เพื่อให้สามารถออกไปประกอบอาชีพได้ทันทีภายหลังพ้นโทษ โดยได้รับความร่วมมือจากสถาบัน พัฒนาฝีมือแรงงาน สำนักงานจัดหางานจังหวัด สถาบันอาชีวศึกษาต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและ เอกชนในการส่งวิทยากรเข้าไปให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน ผู้ต้องขังที่ได้รับการฝึกอบรมจนครบหลักสูตรจะได้รับใบรับรองจากทางราชการเพื่อใช้เป็นหลักฐานในการหางานทำต่อไป เจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ด้านนี้ ควรเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในการถ่ายทอดความรู้และทักษะด้านวิชาชีพแขนงต่าง ๆ ตลอดจนมีมนุษยสัมพันธ์ และจิตวิทยาในการควบคุมดูแลและปกครองระเบียบวินัยผู้ต้องขังเป็นอย่างดีด้วย เนื่องจากต้อง ปฏิบัติหน้าที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้ต้องขังตลอดเวลา

2) งานอบรมผู้ต้องขัง รับผิดชอบเกี่ยวกับการอบรมและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง จัดให้มีการปฐมนิเทศผู้ต้องขังเข้าใหม่เพื่อแนะนำอบรมเกี่ยวกับระเบียบวินัยและการปฏิบัติตัว ประจำวันภายในเรือนจำและทัณฑสถาน จัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนส่งเสริมปลูกฝัง ปรับเปลี่ยน ทัศนคติ จิตสำนึก ค่านิยมและพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เป็นไปในทางที่ดี ปัจจุบันเรือนจำและ ทัณฑสถาน ต่าง ๆ มีระบบการอบรมผู้ต้องขังคล้ายกัน คือจัดให้มีการอบรมและส่งผู้อบรม เข้าสอบในชั้นนักธรรมตรี โทและเอก การอบรมจิตตภาวนาหลักสูตร 1 เดือนการอบรมหมู่ และอบรมรายตัวในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญต่าง ๆ ของชาติ การอบรมก่อนพ้นโทษ การ อบรมก่อนส่งออกไปทำงานสาธารณะนอกเรือนจำและทัณฑสถาน เป็นต้น เจ้าหน้าที่ที่จะได้ รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ด้านนี้ควรเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ในด้านการพูด โน้มน้าว จิตใจมีเมตตากรุณาสูงรู้ระเบียบแบบแผนของศาสนาพิธี หลักธรรมคำสอนของศาสนาต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังให้กลับตัวกลับใจละวางความชั่ว หันกลับมา ประพฤติตนเป็นคนดีเป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไปกรมราชทัณฑ์ได้บรรจุแต่งตั้งผู้มีความรู้ทาง เปรียญธรรมให้ดำรงตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ ไปประจำอยู่ตามเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว

1.3 การศึกษานอกระบบโรงเรียนในเรือนจำและทัณฑสถาน

การศึกษานอกระบบโรงเรียน จัดการเรียนการสอนขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้กับประชาชน ทุกเพศทุกวัยได้มีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เกิดทักษะ ความรู้ ความสามารถ รู้จักคิดเป็นทำเป็น มีคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ สามารถเป็น

1.4 แนวคิดการจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน

หลักการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 22 การจัดการต้องยึดถือหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

การจัดการศึกษาสำหรับผู้ต้องขัง ถือเป็นกิจกรรมอันสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และการปกครองเรือนจำและทัณฑสถาน ก็โดยการพิจารณาถึงความหมายของการศึกษาซึ่งได้แก่การเล่าเรียนฝึกฝนและอบรมให้เจริญงอกงามด้วยหลัก วุฒิการศึกษา การส่งเสริม ให้ผู้ต้องขังถึงพร้อมด้วยปัญญา จริยศึกษา การถึงพร้อมด้วยการประพฤติดี พลศึกษา การถึงพร้อมด้วยความสมบูรณ์แห่งอนามัยและหัดศึกษาการถึงพร้อมด้วยการมีความรู้ในการประกอบอาชีพในลักษณะที่สมดุลย์กันคือ ให้มีความรู้ในแง่ของการประกอบอาชีพและมีหลักศีลธรรมประจำใจเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตที่ดีงาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการพิจารณาถึงประวัติการศึกษาของผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานทั้งของไทยและต่างประเทศ ก็มีลักษณะเป็นสากลคือ ผู้ต้องขังส่วนใหญ่เป็นผู้ไร้การศึกษาและขาดศีลธรรมในการดำรงชีวิต จึงถูกชักจูงไปในทางที่ชั่วได้ง่าย ดังนั้น การจัดบริการการศึกษาแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานอย่างทั่วถึง และมีผลทางการปฏิบัติอย่างจริงจัง ย่อมเป็นประโยชน์ต่อการฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขังกลับประพฤติตนเป็นพลเมืองดีและอยู่ร่วมกับสังคมไทยปกติสุขต่อไป โดยมีข้อพิจารณาในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ต้องขังดังต่อไปนี้ (จำเนียร จันทรวงาม, 2536 : 18-23 ; อ้างถึงใน ชาติชาย ชินคำหาญ, 2547 : 14-15)

1.4.1 หลักการและเป้าหมายของการจัดการศึกษาสำหรับผู้ต้องขัง

1) เรือนจำและทัณฑสถานต้องทำการประชุมอบรม หรือชี้แนะให้เจ้าพนักงานเรือนจำและทัณฑสถาน ทั้งฝ่ายควบคุมและฝ่ายอบรมและฝึกวิชาชีพ ได้ตระหนักถึงความสำคัญและมีทัศนคติที่ดี ในอันที่จะร่วมกันจัดบริการทางการศึกษาแก่ผู้ต้องขัง ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน

3) เรือนจำและทัณฑสถาน ต้องชี้แจงแนะนำแนวทางการจัดบริการทางการศึกษาสำหรับผู้ต้องขัง นับตั้งแต่วาระแรกที่ถูกนำเข้ามาคุมขังไว้ในเรือนจำและทัณฑสถาน

3) การจัดบริการทางการศึกษาสำหรับผู้ต้องขัง ควรทดสอบถึงความถนัดและความสามารถเฉพาะตัวของผู้ต้องขังเป็นแนวทางในการจัดชั้นเรียน หรือหลักสูตรการศึกษาของผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน

4) เป้าหมายของการศึกษาผู้ต้องขังต้องมุ่งเน้นให้ผู้ต้องขังมีความรู้อันจำเป็นในชีวิตประจำวัน หน้าที่พลเมืองดี และการปฏิบัติตนในสังคมได้อย่างเหมาะสม

5) แผนการจัดการศึกษาสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานต้องมีความสอดคล้องและรวมเข้าไว้ในส่วนหนึ่งแห่งแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยการจัดหลักสูตรและการรับรองคุณภาพของการศึกษา ต้องอยู่ในการควบคุมและส่งเสริมจากสถาบันการศึกษาแห่งท้องถิ่นที่เรือนจำและทัณฑสถานตั้งอยู่ หรือสถาบันการศึกษาของชาติอันเป็นส่วนรวม

6) การจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน ให้แก่ผู้ต้องขังต้องมีความสอดคล้องกับกิจกรรมปฏิบัติ ในส่วนที่เกี่ยวกับการควบคุมรักษาความปลอดภัย การอบรมฝึกวิชาชีพ การนันทนาการ และการปลดปล่อยผู้ต้องขัง เพราะกิจกรรมทุกอย่างต่างเป็นอุปการะแก่กันทั้งสิ้น

1.4.2 วิธีการจัดการศึกษาสำหรับผู้ต้องขัง

นอกจากต้องสอดคล้องกับจำนวนเจ้าหน้าที่และการจัดห้องเรียนที่มีอยู่แล้ว พื้นฐานความรู้ ความสามารถเดิมของผู้ต้องขัง ก็เป็นส่วนประกอบในการพิจารณาด้วย ดังนี้

1) การจัดการศึกษาในระดับต้นแก่ผู้ต้องขัง ที่ไม่รู้หนังสือเลย ซึ่งมีอยู่ถึงประมาณระหว่างร้อยละ 50-80 ของจำนวนผู้ต้องขังที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถาน ควรจัดในรูปแบบการศึกษาผู้ใหญ่ เพื่ออบรมฝึกสอนให้ผู้ต้องขังสามารถอ่านออกเขียนได้และคิดเลขเป็น

2) การจัดการศึกษาแก่ผู้ต้องขังที่ผ่านการศึกษามาแล้ว ซึ่งได้แก่การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา โดยทางเรือนจำและทัณฑสถานต้องเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังซึ่งสอบได้ประกาศนียบัตรชั้นประถมศึกษา และมีความสนใจศึกษาต่อได้ศึกษาเล่าเรียนชั้นมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าต่อไป

3) การสังคมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาแก่ผู้ต้องขังในลักษณะกว้าง ๆ และเป็นประโยชน์ต่อการปรับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในระหว่างต้องคุมขัง และการปรับสภาพชีวิตภายหลังจากพ้นโทษไปแล้ว โดยการอบรมความรู้ทั่วไป การพัฒนาทัศนคติที่ดีแก่ผู้ต้องขัง วัฒนธรรม ศิลธรรม ปัญหาในสังคมการควบคุมอาชญากรรม การรับผิดชอบต่อตนเองและหมู่คณะ การตัดสินใจแก้ปัญหา มนุษยสัมพันธ์ และการแนะแนว ซึ่งการอบรมในแง่จำเป็นต้องใช้

เจ้าหน้าที่ที่มีความรอบรู้ในสายอาชีพต่าง ๆ เป็นอย่างดี เช่น นักจิตวิทยา จิตแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์พนักงานคุมประพฤติ นักวิชาการอบรมและฝึกวิชาชีพ นักวิชาการศึกษานักทันตวิทยา และอนุศาสนาจารย์

4) การจัดบริการพลศึกษาและนันทนาการแก่ผู้ต้องขัง เป็นการจัดบริการเสริมต่อการบำรุงจิตใจและการศึกษาของผู้ต้องขัง เพื่อประโยชน์ในการรักษาสุขภาพอนามัยและสุขภาพจิตของผู้ต้องขัง ที่ต้องถูกคุมขังในเรือนจำและทัณฑสถาน ทั้งนี้รูปแบบการจัดบริการทางพลศึกษาและนันทนาการแก่ผู้ต้องขังที่ถือปฏิบัติโดยทั่วไป ได้แก่ การฝึกกระบี่กระบอง การเล่นเกมกีฬา การจัดบริการห้องสมุด การจัดบริการบันเทิง และการพักผ่อนหย่อนใจซึ่งนอกจากจะเป็นผลดีต่อการบำรุงสุขภาพพลานามัยและจิตใจของผู้ต้องขัง โดยตรงแล้ว ยังมีส่วนในการลดการก่อความวุ่นวาย หรือการปฏิบัติผิดวินัยของผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานอีกด้วย

1.4.3 แนวทางการปฏิบัติในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ต้องขัง

1) ในการคัดเลือกผู้ต้องขังเข้ารับการศึกษาวิชาสามัญและวิชาชีพ ให้เรือนจำและทัณฑสถานดำเนินการคัดเลือก โดยแจ้งให้ผู้ต้องขังซึ่งทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ได้ทราบเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สนใจสมัครเข้ารับการศึกษาโดยทั่วกัน และให้คัดเลือกโดยคำนึงถึงความรู้เดิม ความสนใจในการศึกษา ความอดสาหะวิริยะ และการรักษาระเบียบ ประกอบการพิจารณาด้วย โดยเฉพาะผู้ต้องขังที่ไม่รู้หนังสือ เอาใจใส่จัดเข้ารับการศึกษาเป็นกรณีพิเศษ ทั้งนี้เพื่อสนองนโยบายของทางราชการ ที่มุ่งขจัดปัญหาการไม่รู้หนังสือของคนในชาติให้หมดสิ้นไป

2) เมื่อมีการย้ายผู้ต้องขังระหว่างเรือน เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อของผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน ให้ปฏิบัติดังนี้

(1) แจ้งจำนวนผู้ต้องขังที่ถูกย้ายให้โรงเรียนผู้ใหญ่ของเรือนจำและทัณฑสถานที่ย้ายไปรับทราบ พร้อมรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ ชื่อ ระดับชั้น หรือวิชาชีพที่กำลังศึกษาอยู่ ระยะเวลาที่ศึกษามาแล้ว ผลการศึกษาและอื่น ๆ ที่จำเป็น

(2) คัดสำเนาระเบียนการศึกษาส่งไปตามระเบียบ

(3) เรือนจำและทัณฑสถานควรจัดเจ้าหน้าที่ที่มีวุฒิทางการศึกษา สอนให้เพียงพอและมอบหมายให้ทำหน้าที่ครูผู้สอน โดยเฉพาะ ทั้งนี้เพื่อครูจะได้ทำหน้าที่สอนได้เต็มที่และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3) ส่งเสริมครูให้มีโอกาสเข้ารับการอบรมสัมมนาทางวิชาการ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์แก่ครู โดยเรือนจำและทัณฑสถานให้การสนับสนุนในเรื่องเบี้ยเลี้ยงและค่าพาหนะ พร้อมรายงานผลการอบรมสัมมนาแต่ละครั้งให้กรมราชทัณฑ์ทราบ

4) ห้องสมุดเรือนจำและทัณฑสถาน ควรจัดให้มีสถานที่สำหรับอ่านหนังสือไว้เพื่อผู้ต้องขังที่สนใจได้ใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม เป็นการส่งเสริมการศึกษาแก่ผู้ต้องขังได้เป็นอย่างดีอีกส่วนหนึ่ง

1.4.4 กระบวนการให้การศึกษาและพัฒนาจิตใจ

เรือนจำและทัณฑสถานต้องให้การอบรมและให้การศึกษาสำหรับผู้ต้องขังดังนี้ (อาทิตย์ โพนทอง. 2536 : 20 ; อ้างถึงใน รุ่งโรจน์ โพธิ์ทอง. 2541 : 12)

- 1) ให้การอบรมเกี่ยวกับระเบียบวินัยและวิปฏิบัติตนขณะที่ต้องขังอยู่ในเรือนจำ เรียกว่า “การอบรมผู้ต้องขังเข้าใหม่”
- 2) ให้การอบรมเกี่ยวกับวิธีการฝึกจิตภาวนาสมาธิ โดยมีหลักสูตรการฝึกอบรมและมีภาคปฏิบัติอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง
- 3) ให้การอบรมศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมในวันหยุดประจำสัปดาห์ ในวันสำคัญต่าง ๆ ของชาติ และโดยการให้การศึกษาทางอากาศ (ฟังเทปเสียง)
- 4) ให้การอบรมรายตัวในกรณีที่เกิดผิดปกติหรือมีปัญหาเฉพาะตัวสำหรับผู้ต้องขัง
- 5) ให้การอบรมก่อนปล่อยตัวออกจากเรือนจำ
- 6) ให้การศึกษาทางด้านวิชาสามัญตั้งแต่ระดับต้น (ไม่รู้หนังสือ) จนถึงระดับมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ศึกษาต่อระดับปริญญาตรี (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช) ได้อีกด้วย

1.5 การจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน

อาชญากรรมเป็นการกระทำของบุคคลที่ละเมิดทางกฎหมายอาญามีกำหนดบทลงโทษไว้ชัดเจน โดยบุคคลผู้ซึ่งถูกพิพากษาตามคำสั่งศาลให้ได้รับโทษเรียกว่า “ผู้ต้องขัง” โดยมูลเหตุของการกระทำผิดเนื่องจากปัจจัยในหลาย ๆ ด้าน เช่น ชีววิทยา ร่างกาย จิตวิทยา ครอบครัวยุคสมัย ความยากจน ชุมชนและวัฒนธรรม โดยบางรายเกิดจากปัจจัยหลาย ๆ อย่างรวมกันและใช้เวลาสะสมมาเป็นเวลานานทั้งในด้านดีและด้านไม่ดี มีทั้งผลักดันและยับยั้ง โดยการดำเนินงานที่ผ่านมาได้มีแนวทางแก้ไขใน 2 แนวทาง แนวทางที่ 1 คือ การแก้ไขโดยป้องกันไม่ให้เกิดอาชญากรรมและการแก้ไขผู้กระทำผิด โดยการลงโทษ แนวทางที่ 2 การพัฒนาความรู้และทัศนคติให้เป็นคนดี จะได้ไม่ก่ออาชญากรรมขึ้นอีก (ชาติชาย ชินคำหาญ. 2547 : 17)

การแก้ไขผู้กระทำผิดของกรมราชทัณฑ์ที่ผ่านมา ได้มุ่งมาที่การพัฒนาความรู้เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติ โดยการให้การศึกษาและฝึกอบรมเพื่อมุ่งหมายจะให้ผู้ต้องขังมีความรู้มากขึ้น มีความประพฤติดีตลอดจนทัศนคติที่ดีขึ้นจนปรับตัวเข้ากับมาตรฐานของสังคมได้เมื่อพ้นโทษไปแล้ว การศึกษาและการฝึกอบรมนั้นมีทั้งการศึกษาวิชาสามัญ อาชีวศึกษาและสังคมศึกษา การจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน ได้ปรากฏหลักฐานแน่ชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยกรมพระนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดี กรมพระนครบาลได้ยกร่างข้อบังคับขึ้นและในปี พ.ศ. 2476 กรมราชทัณฑ์ได้ร่างระเบียบว่าด้วยการอบรมสั่งสอนนักโทษขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้ เรือนจำและทัณฑสถาน ทั้งหลายได้นำไปเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป ในปี พ.ศ. 2490 ได้เริ่มจัดการศึกษาวิชาสามัญและอบรมวิชาชีพสำหรับผู้ต้องขังที่ชัดเจนครั้งแรกที่จังหวัดน่าน โดยจัดการศึกษาสายสามัญมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับความรู้เพียงอ่านออกเขียนได้เท่านั้น ต่อมาได้ขยายการศึกษาสายสามัญในระดับสูงขึ้นได้แก่ ประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และอุดมศึกษา โดยจัดตั้งในรูปแบบของ “โรงเรียนผู้ใหญ่” ขึ้นในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ และมีข้อตกลงในการร่วมมือการจัดการศึกษาขึ้นในปี พ.ศ.2538

องค์ประกอบของการจัดกระบวนการเรียนรู้

กรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม มีภารกิจหลักในการควบคุมผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ และแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัย ให้เป็นพลเมืองที่มีคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ การดำเนินการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ต้องขังที่ผ่านมาครูผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดวิทยาการและความรู้ให้แก่นักเรียนเพียงฝ่ายเดียวแต่ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การปฏิรูประบบการศึกษา ฯลฯ ทำให้กระบวนการจัดการเรียนรู้มีการเปลี่ยนแปลง โดยให้ความสนใจและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ และการดำเนินงานดังกล่าว จำเป็นต้องมีองค์ประกอบของการจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ ผู้บริหาร ครู ผู้เรียน สื่อหลักสูตรและชุมชน ดังนี้ (ชาติชาย ชินคำหาญ, 2547 18-19)

1) ผู้บริหาร ได้แก่ ผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้อำนวยการทัณฑสถาน ให้การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาแก่ผู้ต้องขังอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ สอดคล้องตามหลักรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 โดยการจัดการเรียนรู้ตามแนวนโยบายของกรมราชทัณฑ์ อำนวยความสะดวกในด้านการบริหารจัดการ กำกับดูแลให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับกลุ่มเป้าหมายผู้ต้องขังที่เข้ารับบริการการศึกษา

(2) กลุ่มหมวดวิชาประสบการณ์ ประกอบด้วย หมวดวิชาพัฒนาสังคมและชุมชน(สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม) หมวดวิชาทักษะวิชาชีพ 1 (สุขศึกษาและพลศึกษา) หมวดวิชาพัฒนาทักษะชีวิต 2 (ศิลป์) และหมวดวิชาพัฒนาอาชีพ (การงานอาชีพและเทคโนโลยี)

นอกจากนี้ผู้เรียนแต่ละระดับการศึกษาจะต้องทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต ทุกภาคเรียนตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 10 ชั่วโมง ตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

การนำหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนไปใช้ดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียนนั้น สถานศึกษาจะต้องจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นหรือหลักสูตรสถานศึกษาขึ้นใช้เอง โดยมีคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจของสถานศึกษาและกำหนดคุณลักษณะของผู้เรียนอันพึงประสงค์ของเรือนจำและทัณฑสถานในภาพรวม เพิ่มมาตรฐานการเรียนรู้ระดับการศึกษาและปรับเพิ่มสาระการเรียนรู้ให้สอดคล้องและสัมพันธ์กับสภาพเรือนจำและทัณฑสถานและความต้องการของผู้เรียน ในแต่ละหมวดวิชาของแต่ละระดับการศึกษา กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง คำอธิบายหมวดวิชา กระบวนการเรียนรู้ สื่อ การวัดและประเมินผลการเรียน ขออนุมัติหลักสูตร และการบริหารจัดการหลักสูตร (การนำหลักสูตรไปใช้)

การนำหลักสูตรท้องถิ่นและหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ในการนำหลักสูตรท้องถิ่น หรือหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้นั้น หน้าที่ของครูผู้สอน คือการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งต้องออกแบบหรือวางแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ โดยมีกระบวนการดำเนินงานดังนี้

- (1) ศึกษาวิเคราะห์สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ รายละเอียดการเรียนรู้ของแต่ละระดับการศึกษา เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนจัดการเรียนรู้ร่วมกับนักศึกษา
- (2) ศึกษา สืบรวจเอกสารที่สอดคล้องกับมาตรฐาน และรายละเอียดของการเรียนรู้ สื่อ วัสดุอุปกรณ์แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่จะทำให้นักศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง
- (3) จัดทำรายละเอียดเนื้อหาแต่ละหัวข้อของสาระการเรียนรู้ในแต่ละหมวดวิชา และกิจกรรมที่จะให้นักศึกษาปฏิบัติ ในการจัดทำเนื้อหาการเรียนรู้นั้น ควรร่วมจัดทำเป็นกลุ่ม

(4) แบ่งสาระการเรียนรู้แต่ละหมวดวิชาเป็น 9 ส่วน สำหรับการจัดการศึกษาในแต่ละภาคเรียน (เรียน 2 หมวดวิชาต่อ 1 ภาคเรียน) เพื่อจัดการเรียนรู้ ในแต่ละส่วนที่จะจัดการเรียนรู้ ให้อาจารย์สาระการเรียนรู้ จำแนกออกเป็น สาระการเรียนรู้ที่ง่าย สำหรับให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ หรือปฏิบัติด้วยตนเอง สาระการเรียนรู้ที่ยากสำหรับครูผู้สอนจะสอนหรืออธิบาย และสาระการเรียนรู้ที่ยากมาก ซึ่งต้องเชิญวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขา มาให้ความรู้สาระการเรียนรู้ที่วางแผนไว้ ครูผู้สอนต้องนำไปให้นักศึกษาร่วมกันวางแผนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้เรียนเองอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นแผนการเรียนรู้ที่มีการกำหนดกิจกรรมที่มีระยะเวลาและผลงานที่แน่นอนในการศึกษาหมวดวิชานั้น ๆ

5) **สื่อการเรียนรู้** ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ ด้วยตนเองจากสื่อที่หลากหลาย เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ แบบเรียน ชุดวิชา หนังสือพิมพ์วารสารและเอกสารเผยแพร่ต่าง ๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิกิพีเดีย แผ่นเสียง เทปเสียง วิทยุโทรทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ ได้แก่ CD-ROM ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งความรู้และข้อมูลที่สำคัญในยุคที่โลกมีความเจริญทางเทคโนโลยีอย่างมาก สื่อบุคคล ได้แก่ ผู้รู้ ผู้ชำนาญการ ภูมิปัญญา แหล่งความรู้ ได้แก่ ห้องสมุด เป็นต้น

6) **ชุมชน** ในที่นี้หมายถึง เรือนจำและทัณฑสถาน ซึ่งเป็นสังคมที่อยู่ในข้อจำกัดถึงสถานที่ เวลา กฎระเบียบ วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกับและผู้ต้องขัง โดยข้อจำกัดดังกล่าวนี้มีผลทำให้กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องเป็นไปตามศักยภาพดังกล่าว แต่ทั้งนี้ผู้ต้องขังส่วนหนึ่งที่มีความรู้ควรจะนำมาบริหารจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้ต้องขังด้วย อนึ่ง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากสังคมภายนอกเรือนจำและทัณฑสถาน ควรจะนำชุมชนภายนอกได้เข้ามาสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้ต้องขังด้วย หากเป็นไปได้

1.6 ข้อตกลงความร่วมมือการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

การจัดการศึกษาสำหรับผู้ต้องขังเป็นกิจกรรมที่สนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบัน ดังนั้น กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม (กระทรวงมหาดไทย) และกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้ร่วมกันจัดทำเป็นนโยบายเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป จึงได้จัดทำข้อตกลงความร่วมมือการจัดการศึกษานอกโรงเรียนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้แก่กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ต้องขัง และยกระดับพื้นฐานการศึกษาให้แก่ผู้ต้องขังให้ได้รับการศึกษาสูงขึ้น ตลอดจนสามารถนำความรู้ไปพัฒนาชีวิต

ความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นหลังจากพ้นโทษไปแล้ว โดยมีสาระสำคัญดังนี้ (กรมราชทัณฑ์. สำนักพัฒนาพฤตินิสัย. 2538 ; อ้างถึงใน ชาติชาย ชินคำหาญ. 2547 : 21-22)

1.6.1 กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม (กระทรวงมหาดไทย) กับกรมการศึกษา นอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ จะร่วมมือกันจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้แก่ผู้ต้องขังใน เรือนจำและทัณฑสถาน

1.6.2 ให้มีการกำหนดนโยบายความร่วมมือในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ให้แก่ผู้ต้องขังโดยให้ถือเป็นภารกิจร่วมกันระหว่างกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม (กระทรวงมหาดไทย) และกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

1.6.3 ให้มีการกำหนดแผนงานและเป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกันอย่างชัดเจน ทั้งแผนงานระยะสั้นและแผนงานระยะยาว

1.6.4 ให้จัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการ ในการดำเนินงานขึ้นประกอบด้วย ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของทั้งสองหน่วยงาน เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย แผนงาน และข้อตกลง ตลอดจนทั้งการอำนวยการ การกำกับดูแล การติดตามผล และการประเมินผลการ ปฏิบัติงาน

1.6.5 ให้มีการระดมสรรพกำลังและทรัพยากรของแต่ละหน่วยงานมาดำเนินการ สนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อกลุ่มเป้าหมายที่จะเฝ้าต่อกิจกรรมของ ทั้งสองหน่วยงาน

1.6.6 ให้มีการประชุมติดต่อประสานงานร่วมมือกันทั้งอย่างเป็นทางการและไม่ เป็นทางการในทุกระดับ เพื่อให้เกิดเอกภาพในการบริหารงานอย่างต่อเนื่อง

1.6.7 ให้มีการสนับสนุน ส่งเสริม อำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติงานในระดับ พื้นที่เพื่อให้เกิดการประสานงานในการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ

1.6.8 ให้มีการใช้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารการปฏิบัติงานร่วมกัน

1.6.9 ให้มีการประชาสัมพันธ์แถลงข่าวอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้สื่ออุปกรณ์และ เครื่องมือที่ทั้งสองหน่วยงานมีอยู่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และประสานสัมพันธ์กัน

1.6.10 ให้มีการติดตาม ประเมินผล และพัฒนามาตรการดำเนินการร่วมกันอย่าง สม่ำเสมอ

การหาผลประโยชน์ ต้องจัดให้ศึกษาวิชาชีพทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติที่ตามที่ทาง
เรือนจำจัดให้

(3) ถ้าคนฝาก คนต้องขังสมัครเข้ารับการศึกษาดังกล่าวไว้ข้างต้นก็ให้
ผู้บัญชาการเรือนจำพิจารณาอนุญาตตามสมควรแก่กรณี

(4) ผู้ต้องขังทุกคนจัดให้ได้รับการอบรมศีลธรรมจรรยา และหน้าที่
พลเมืองดี และต้องจัดให้ฟังธรรมเทศนาตามลัทธิศาสนาที่ตนนับถือ โดยการนำหลักธรรม
ของทุก ๆ ศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม เข้ามาอบรมสั่งสอนให้
ผู้ต้องขังน้อมนำหลักธรรมไปปฏิบัติในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถาน

(5) เรือนจำและทัณฑสถานต้องพยายามให้ความสะดวกแก่ผู้ต้องขัง
ได้ประกอบพิธีกรรมในวันพระหรือพิธีสำคัญทางศาสนาที่ผู้ต้องขังนับถือตามที่เห็นสมควร

(6) เรือนจำและทัณฑสถานต้องพยายามจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการ
แนะนำการอนามัยและการสุขภาพตามสมควร

(7) ผู้ต้องขังฝึกระเบียบแถว เล่นกีฬา และออกกำลังกายที่เรือนจำ
จัดให้

(8) ผู้ต้องขังที่ได้รับการยกเว้นมิต้องศึกษาวิชาตามข้อ 2(1)(2),6 และ
ข้อ 7 นั้นต้องเป็น คนชรา ทูพลภาพ พิการ หรือเจ็บป่วย ซึ่งแพทย์ประจำเรือนจำหรือถ้าไม่มี
แพทย์หรือแพทย์ประจำเรือนจำไม่อยู่ เจ้าพนักงานผู้บังคับบัญชาควบคุมตั้งแต่พัศดีขึ้นไป
รับรองว่าไม่สามารถจะรับการศึกษาวชิราวุธ หรือวิสามัญตามที่ทางการจัดให้ได้เป็น
ครั้งคราวหรือตลอดไป

(9) เรือนจำจัดให้ผู้ต้องขังที่เข้าใหม่ได้ทราบและเข้าใจระเบียบข้อ
บังคับของเรือนจำตามสมควร

(10) เรือนจำต้องจัดให้มีตู้สมุดและสถานที่อ่านหนังสือสำหรับผู้ต้องขัง
และต้องพยายามจัดให้ผู้ต้องขังได้อ่านหนังสือตามระเบียบของกรมราชทัณฑ์

1.7.2 ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน

ในปี พ.ศ. 2537 มีเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ ที่สามารถเปิดโรงเรียน
ผู้ใหญ่ได้ 132 แห่ง และได้จัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ขึ้นแล้ว 114 แห่ง ปัญหาและอุปสรรคในการจัด
การศึกษาเท่าที่ผ่านมามีประมวลได้ดังนี้ (กรมราชทัณฑ์. 2537 : 4-7 อ้างถึงใน รุ่งโรจน์ โพธิ์ทอง.
2541 : 15-16)

1) ปัญหาที่เกิดจากผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังมีจิตใจ ไม่สงบวิตกกังวลหวั่นไหว ครอบครวั และปรับตัวเข้ากับสภาพเรือนจำไม่ได้ มีความผิดปกติทางจิตใจมองไม่เห็นความ สำคัญของการศึกษา และคิดว่าตนเองแก่เกินไปที่จะเริ่มเรียน สำหรับในด้านศาสนาแม้มีความ รู้สึกต่อต้าน คิดว่าไม่มีความจำเป็นสำหรับชีวิต และไม่คอยคำนึงถึงบาปบุญคุณโทษ

2) ปัญหาด้านเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่หรือบุคลากรที่ทำหน้าที่ขาดความรู้ ทางด้านการศึกษาและขาดประสบการณ์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ เพราะเมื่อแรก เข้ารับราชการ ไม่ได้มีจิตสำนึก หรือคาดหวังว่าจะต้องทำหน้าที่เป็นครูส่วนตำแหน่ง อนุศาสนาจารย์ประจำเรือนจำและทัณฑสถาน ก็มีทัศนคติที่เน้นหนักเฉพาะด้านศาสนา ไม่ได้ นึกว่าเป็นเรื่องของการศึกษาโดยทั่วไปด้วย ประการสำคัญ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ทำงานหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีเวรยามซึ่งต้องใช้เวลาในการอยู่เวรยามประมาณวันละ 16 ชั่วโมง ทำให้ ขาดโอกาสในการศึกษาหาความรู้ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น เพื่อที่จะได้นำมาถ่ายทอดและมา อธิบายให้ผู้ต้องขัง ได้พัฒนาความรู้สึกนึกคิดได้

3) ปัญหาด้านผู้บริหาร ผู้บริหารบางส่วนไม่เห็นความสำคัญของงาน การศึกษาอบรมและพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง ขาดการส่งเสริมที่ดีให้กับผู้ปฏิบัติงานจึงก่อให้เกิด ปัญหาต่อเนื่องไปยังการบริหารงานภายในเรือนจำและทัณฑสถาน นอกจากนี้การบริหารงาน ผู้ต้องขังมักเน้นไปในเรื่องของการหารายได้ที่จะนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารงานเรือนจำ และทัณฑสถานให้สำเร็จลุล่วง มิได้คำนึงถึงความจำเป็นของผู้ต้องขังที่ต้องมีเวลาว่างเข้าห้อง สมุดเพื่อศึกษาค้นคว้าหรือพักผ่อน หรือพบวิทยากรและอนุศาสนาจารย์ เพื่อปรึกษาหารือพูดคุย ในสิ่งที่เป็ประโยชน์สำหรับผู้ต้องขัง

4) ปัญหาด้านอาคารสถานที่ การศึกษาอบรมและพัฒนาจิตใจมีความ จำเป็นต้องใช้อาคารสถานที่ที่เป็นเอกเทศ มีลักษณะเฉพาะเป็นสัดส่วนพร้อมทั้งบรรยากาศ การเรียนการสอนโดยแบ่งเป็นห้องสมุด ห้องพักรู ห้องทะเบียน ห้องประชุม ห้องปรึกษาแนะ แนว แต่งบประมาณการก่อสร้างเรือนจำและทัณฑสถานไม่ได้รับการพิจารณาในสิ่งเหล่านี้ จึงเป็นเหตุให้การศึกษาอบรม และการพัฒนาจิตใจต้องสับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของ กิจกรรมในแต่ละวันเป็นการขาดบรรยากาศ และความต่อเนื่องในการเรียนการสอนและ การอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะสถานภาพของเรือนจำและทัณฑสถานหรือ ภาวะแห่งการคุมขังไม่เอื้ออำนวยหรือจูงใจต่อการศึกษา เช่น การเข้มงวดกวดขันระเบียบวินัย เกินไป หรือความแออัดของสถานที่ควบคุม เป็นต้น

5) ปัญหาด้านอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน การศึกษาและการพัฒนาจิตใจ ผู้ต้องขังมีความจำเป็นต้องมีห้องเรียน อุปกรณ์ในการฝึกอบรมวิชาชีพและสื่อการเรียนการสอนเพื่อให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันเพื่อสร้างบรรยากาศให้เป็นโรงเรียน แต่โรงเรียนผู้ใหญ่แต่ละแห่งไม่สามารถจัดหาอุปกรณ์เหล่านี้ได้ครบถ้วน

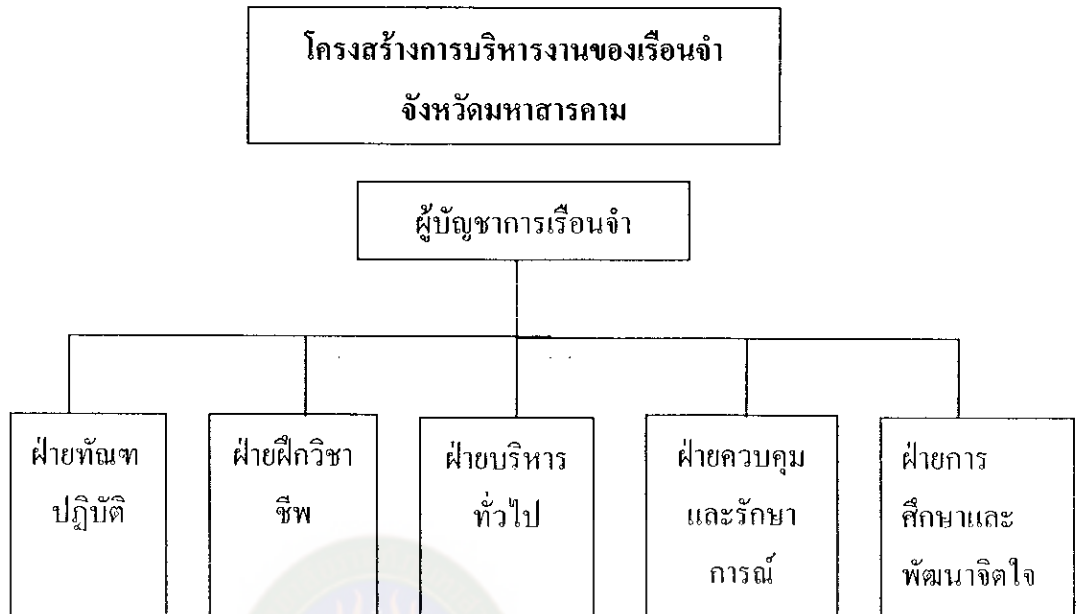
6) ปัญหาด้านงบประมาณ นับได้ว่าขาดแคลนงบประมาณมาโดยตลอด การจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาของผู้ต้องขัง มีอยู่อย่างจำกัดและไม่เพียงพอแก่จำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มขึ้น

1.8 การให้บริการจัดการศึกษาในเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม

1.8.1 โครงสร้างการบริหารงานของเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม

เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ปัจจุบันมีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ จำนวน 53 คน แบ่งเป็นเจ้าหน้าที่ชาย 47 คน เจ้าหน้าที่หญิง 6 คน แบ่งโครงสร้างการบริหารออกเป็น 5 ฝ่าย ดังนี้

- 1) ฝ่ายบริหารทั่วไป ประกอบด้วย งานธุรการ งานการเจ้าหน้าที่ งานพัสดุ และอาคารสถานที่ งานการเงินและบัญชี งานประชาสัมพันธ์และอื่น ๆ
- 2) ฝ่ายฝึกวิชาชีพ ประกอบด้วย งานเงินทุนฝึกวิชาชีพ งานพัสดุเงินทุนฝึกวิชาชีพ งานฝึกวิชาชีพ และงานแรงงานรับจ้าง
- 3) ฝ่ายทัณฑปฏิบัติ ประกอบด้วย งานทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง งานทัณฑปฏิบัติ งานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง และงานคุมประพฤติ
- 4) ฝ่ายควบคุมและรักษาการณ์ ประกอบด้วย งานควบคุมผู้ต้องขัง งานรักษาการณ์ งานสวัสดิการ งานสันทนนาการ งานสถานพยาบาล และงานรับเรื่องราວร้องทุกข์
- 5) ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ ประกอบด้วย งานการศึกษา งานพัฒนาจิตใจและงานสังคมสงเคราะห์

แผนภูมิประกอบที่ 1 แผนภูมิโครงสร้างการบริหารงานของเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม
(ฝ่ายบริหารทั่วไป เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม.2547 : 5)

1.8.2 การบริการจัดการศึกษาในเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม

เรือนจำจังหวัดมหาสารคามให้บริการจัดการศึกษา แก่ผู้ต้องขังที่อยู่ในความควบคุมของเรือนจำ โดยได้ดำเนินการตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม และมีหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการศึกษาสำหรับผู้ต้องขังคือ ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ ซึ่งมีหน่วยงานในความรับผิดชอบและมีหน้าที่ดังนี้

1) งานการศึกษา รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารและจัดการศึกษาวิชาสามัญ และวิชาชีพ ตลอดจนจัดกิจกรรมต่าง ๆ เสริมการศึกษา อาทิ ห้องสมุด โสตทัศนูปกรณ์ และการศึกษาทางไกลแก่ผู้ต้องขัง ปัจจุบันได้จัดการศึกษาวิชาสามัญแก่ผู้ต้องขังโดยจัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ขึ้นภายในเรือนจำ “โรงเรียนผู้ใหญ่ประสิทธิวิทยา” ซึ่งได้รับความร่วมมือจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาวิชาสามัญ ตั้งแต่ระดับอ่านออกเขียนได้จนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มุ่งเน้นจุดมุ่งหมายให้ผู้ต้องขังทุกคนได้มีโอกาสศึกษาจนจบภาคบังคับ นอกจากนั้นยังได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้ศึกษาในหลักสูตรต่าง ๆ ระดับปริญญาตรี

ของมหาวิทยาลัยฯ อีกด้วย ส่วนในการจัดการศึกษาวิชาชีพ ได้ดำเนินการให้การศึกษาระดับวิชาชีพ
แขนงต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับพื้นฐานความรู้ความชำนาญเดิมของผู้ต้องขังตามหลักสูตรของ
กรมการศึกษานอกโรงเรียน ผู้ที่สอบผ่านจะได้รับประกาศนียบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการ
อาทิ ช่างไม้เครื่องเรือน ช่างปูน ช่างเชื่อม โลหะ ช่างจักสาน ช่างแกะสลัก ช่างไฟฟ้า นอกจากนี้
ยังได้มีการฝึกสอนวิชาชีพที่ตลาดแรงงานต้องการแก่ผู้ต้องขังที่ใกล้จะพ้นโทษ โดยได้รับความ
ร่วมมือจากสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน สำนักงานจัดหางานจังหวัด สถาบันอาชีวศึกษาต่าง ๆ
ในการส่งวิทยากรเข้ามาให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังถึงในเรือนจำ ผู้ต้องขังที่รับการอบรมจนครบ
หลักสูตรจะได้รับใบรับรองจากทางราชการ เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการหางานทำต่อไป

2) งานพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง รับผิดชอบเกี่ยวกับการอบรมและพัฒนาจิตใจ
ผู้ต้องขัง จัดให้มีการปฐมนิเทศผู้ต้องขังเข้าใหม่เพื่อแนะนำอบรมเกี่ยวกับระเบียบวินัยและการ
ปฏิบัติตัวภายในเรือนจำ จัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนส่งเสริมปลูกฝังปรับเปลี่ยนทัศนคติ
จิตสำนึก ค่านิยมและพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เป็นไปในทางที่ดี จัดให้มีการอบรมและส่งผู้
ผ่านการอบรมทางพุทธศาสนาเข้าสอบในชั้นนักธรรมตรี โทและเอก การอบรมจิตตภาวนา
หลักสูตร 1 เดือน การอบรมหมู่ อบรมรายตัวและอบรมในโอกาสต่าง ๆ อาทิ วันสำคัญต่าง ๆ
ของชาติ การอบรมก่อนพ้นโทษ การอบรมก่อนส่งออกไปทำงานภายนอกเรือนจำเป็นต้น

3) งานสังคมสงเคราะห์ รับผิดชอบเกี่ยวกับการให้บริการสงเคราะห์แก่
ผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ อาทิ การดำเนินการเกี่ยวกับเด็กติดผู้ต้องขัง การให้คำปรึกษาแนะนำและ
ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังที่มีปัญหา การประสานงานขอรับความช่วยเหลือจากองค์กรทาง
สังคมต่าง ๆ การประสานงานขอรับทุนการศึกษาบุตรของผู้ต้องขัง ตลอดจนการดำเนินการ
เกี่ยวกับการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพได้โดยสุจริต
จะไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

2. กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในเรือนจำและทัณฑสถาน

2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

มาตรา 43 “ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า
สิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครอง
ท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพ และเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐย่อมได้รับการคุ้มครอง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ”

มาตรา 81 “ รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุน ให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เสริมสร้างความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปและวัฒนธรรมของชาติ ”

จากเจตจำนงที่แสดงไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 43,81 และมาตราอื่น ๆ ที่ประสงค์ให้การจัดการศึกษาของรัฐ คำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่นและเอกชน ตามที่กฎหมายบัญญัติและให้ความคุ้มครองการจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพ และเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐซึ่งได้มีการตรากฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นกฎหมายแม่บทในการบริหาร และจัดการศึกษาอบรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย สาระที่ปรากฏในกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาตินี้ครอบคลุมถึงเรื่องสำคัญสองประการคือ ประการแรก เกี่ยวกับองค์ประกอบหลัก ได้แก่ การปฏิรูประบบบริหารและการจัดการ การปฏิรูปหลักสูตร การปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนและการพัฒนาวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา ประการที่สองเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ ได้แก่ การกระจายอำนาจ การใช้แผนยุทธศาสตร์ การส่งเสริม การมีส่วนร่วม การประกันคุณภาพทางการศึกษาและการเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

การจัดการศึกษาให้กับผู้ต้องขัง ซึ่งดำเนินการในเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม จึงพยายามจัดให้สอดคล้องข้อบัญญัติในรัฐธรรมนูญ

2.2 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

มาตรา 27 “ อธิบดีมีอำนาจออกข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาและการอบรมผู้ต้องขัง”

มาตรา 28 “ บรรดาเครื่องอุปกรณ์ในการศึกษาและอบรม เช่น เครื่องมือและเครื่องใช้สมุด หนังสือ นั้น รัฐบาลจะเป็นผู้จัดหาให้ แต่ผู้ต้องขังจะนำของตนเองมาใช้ก็ได้เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ”

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

กรมราชทัณฑ์ได้ออกข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 8 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2483 เรื่องการศึกษาและอบรมผู้ต้องขัง ไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 การศึกษาอบรมผู้ต้องขังนั้น ให้จัดแบ่งเป็น 3 สาขา ดังนี้ คือ

- พุทธศึกษา ได้แก่ การศึกษาวิชาสามัญและวิชาชีพ
- จริยศึกษา ได้แก่ การอบรมศีลธรรม จรรยาและหน้าที่พลเมืองดี
- พลศึกษา ได้แก่ การศึกษาการอนามัยและการสุขภาพ ตลอดจนการ

ออกกำลังกายและการเล่นออกกำลังกายต่าง ๆ

พุทธศึกษา

ข้อ 2 การศึกษาในสาขานี้ แยกออกเป็นดังนี้

(1) วิชาสามัญ ผู้ต้องขังที่ยังอ่านเขียนหนังสือไทยไม่ได้ และมีกำหนดโทษ เหลือซึ่งจะต้องจำต่อไปอีกตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป ต้องจัดให้ศึกษาวิชาสามัญตามที่ทางการ เรือนจำจัดให้ จนสามารถมีความรู้อ่านเขียนหนังสือได้

(2) วิชาชีพ ผู้ต้องขังที่เป็นนักโทษเด็ดขาด และมีได้กำหนดให้มีหน้าที่ อันเกี่ยวกับการงานที่มีใช่เป็นการหาผลประโยชน์ ต้องจัดให้ศึกษาวิชาชีพทั้งในทางทฤษฎีและ ในทางปฏิบัติตามที่เรือนจำจัดให้

ข้อ 3 ถ้าคนฝาก คนต้องขัง สมัครเข้ารับการศึกษาดังกล่าวไว้ใน ข้อ (1) (2) ก็ให้ ผู้บัญชาการเรือนจำพิจารณาอนุญาตให้ตามสมควรแก่กรณี

จริยศึกษา

ข้อ 4 ผู้ต้องขังทุกคนจัดให้ได้รับการอบรมศีลธรรม จรรยาและหน้าที่พลเมืองและ ต้องจัดให้ฟังพระธรรมเทศนาตามลัทธิศาสนาที่ตนนับถือ ตามที่ทางการเรือนจำจัดให้

ข้อ 5 เรือนจำต้องพยายามให้หรือให้ความสะดวกผู้ต้องขัง ได้ประกอบพิธีกรรมใน วันพระและพิธีสำคัญในทางลัทธิศาสนาที่ผู้ต้องขังนับถือตามที่เห็นสมควร

พลศึกษา

ข้อ 6 เรือนจำต้องพยายามจัดให้ผู้ต้องขัง ได้รับคำแนะนำในการอนามัย และสุขภาพตามสมควร

ข้อ 7 ผู้ต้องขังฝึกหัดระเบียบแถว เล่นกีฬาและการเล่นออกกำลังกายต่าง ๆ ตามที่ เรือนจำจัดให้

เบ็ดเตล็ด

ข้อ 8 ผู้ต้องที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องศึกษาวิชาตามข้อ 1, 2, 6 และ 7 ต้องเป็นคนชรา ทุพพลภาพ พิกัดหรือเจ็บป่วย ซึ่งแพทย์ประจำเรือนจำหรือถ้าไม่มีแพทย์ หรือแพทย์ประจำเรือนจำไม่อยู่ เจ้าพนักงานผู้บังคับบัญชาควบคุมตั้งแต่ตำแหน่งพัศดีขึ้นไปรับรองว่าไม่สามารถจะรับการศึกษาวิชาสามัญหรือวิชาสามัญตามที่ทางการจัดให้ได้เป็นครั้งคราวหรือตลอดไป ฯ

มาตรา 31 “ผู้ต้องขังต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยและข้อบังคับของเรือนจำ และทำงานตามมาตรา 22 นักโทษเด็ดขาดต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ ”

แต่เพื่อเป็นการจูงใจให้ผู้ต้องขังมีความประพฤติอยู่ในระเบียบวินัยและข้อบังคับโดยให้ได้รับประโยชน์ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479

มาตรา 32 “ สำหรับนักโทษเด็ดขาดที่แสดงให้เห็นความประพฤติดี มีความอุสหาความก้าวหน้าในการศึกษา และทำการงานเกิดผลดีหรือทำความชอบแก่ราชการเป็นพิเศษ อาจได้รับประโยชน์อย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ดังต่อไปนี้

- 1) ให้ความสะดวกในเรือนจำตามที่อธิบดีกำหนดไว้ในข้อบังคับ
- 2) เลื่อนชั้น
- 3) ตั้งให้มีตำแหน่งหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าพนักงานเรือนจำ
- 4) ลาไม่เกิน 4 วัน ในคราวหนึ่ง โดยไม่รวมเวลาที่จะต้องใช้ในการเดินทางเข้าด้วย เมื่อมีความจำเป็นเห็นประจักษ์ เกี่ยวกับกิจธุระสำคัญ หรือกิจการในครอบครัว แต่ห้ามมิให้ออกไปนอกราชอาณาจักรสยาม และต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่รัฐมนตรีได้กำหนดไว้ระยะเวลาที่อนุญาตให้ลานั้นมิให้หักออกจากการคำนวณกำหนดโทษ
- 5) พักการลงโทษ ภายใต้บังคับเงื่อนไขตามที่รัฐมนตรีกำหนด แต่การพักการลงโทษนี้จะพึงกระทำได้ต่อเมื่อนักโทษเด็ดขาดได้รับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของกำหนดโทษตามหมายศาลในขณะนั้น หรือไม่น้อยกว่า 10 ปี แต่ไม่เกินกว่ากำหนดโทษที่ยังเหลืออยู่
- 6) ลดวันต้องโทษจำคุก ให้เดือนละไม่เกิน 5 วันตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่การลดวันต้องโทษจำคุก จะพึงกระทำได้ต่อเมื่อนักโทษเด็ดขาดได้รับโทษจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน หรือไม่น้อยกว่า 10 ปี ในกรณีที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตที่มีการเปลี่ยนโทษจำคุกตลอดชีวิตเป็นโทษจำคุกมีกำหนดเวลา

7) ในการลดวันต้องโทษตามข้อ 6 ให้มีคณะกรรมการประกอบด้วยผู้แทนจากกรมราชทัณฑ์ กรมตำรวจ กรมอัยการ กรมประชาสงเคราะห์ และจิตแพทย์จากกรมการแพทย์เป็นผู้พิจารณาโดยมีเสียงส่วนมาก ”

2.3 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2.3.1 ความเป็นมา (ประกอบ คุณารักษ์ . 2543 ; อ้างถึงใน มนัส วงศ์ทาเครือ. 2546 : 21-22) กระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงของสังคมโลกสู่ยุคโลกาภิวัตน์ อันส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ ต้องหันมาสำรวจตนเองอย่างจริงจัง เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถให้พร้อมที่จะเข้าสู่การแข่งขันเสรีในตลาดโลกได้ด้วยความมั่นใจ ทำให้การศึกษาซึ่งเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาความพร้อมของประชากรได้รับความสนใจจากผู้นำของประเทศต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ในเรื่องนี้นับได้ว่า อังกฤษ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่นและไทย เป็นประเทศในกลุ่มแนวหน้ากว่าสองทศวรรษแล้ว แนวความคิดดังกล่าวได้เผยแพร่ขยายออกไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลกอย่างรวดเร็วในเวลาต่อมา และส่งผลกระทบต่อประเทศไทยด้วย กล่าวคือในช่วงแรกก่อนที่จะมีการตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มีความพยายามจากนักการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายพยายามผลักดัน ให้มีการกำหนดสาระต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษาไว้ในรัฐธรรมนูญดังกล่าว และได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดี ทั้งในเรื่องสิทธิในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมชั้นดี ตลอดจนหน้าที่ในการรับการศึกษาอบรมของประชาชน การกำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมและที่สำคัญคือจัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งเป็นแม่บทในการศึกษาไทยในปัจจุบัน

2.3.2 ความมุ่งหมายและหลักการ

มาตรา 6 “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

มาตรา 8 “การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีพสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง”

2.3.3 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา

มาตรา 10 “การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพหรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าว มีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ....”

มาตรา 12 “นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”

2.3.4 ระบบการศึกษา

มาตรา 15 “ การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบการศึกษา นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(1) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(2) การศึกษานอกกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาสโดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้

ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกัน

หรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็ผลกรเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจาก การเรียนรู้นอกระบบตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน”

มาตรา 16 “การศึกษาในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษา ระดับอุดมศึกษา

การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปี ก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่ กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญาและ ระดับปริญญา

การแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตาม อัธยาศัย ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”

2.3.5 แนวการจัดการศึกษา

มาตรา 22 “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริม ให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ”

มาตรา 23 “การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และ บูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(1) ความรู้เกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของ สังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง เป็นประมุข

(2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

(3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและ การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

(4) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทย อย่างถูกต้อง

(5) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข”

มาตรา 26 “ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในการบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรร โอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนตามวรรคหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย”

2.3.6 มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา

มาตรา 48 “ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา เพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก”

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดการศึกษาวិทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งในการจัดการศึกษาของรัฐให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่นและเอกชนตามที่กฎหมายบัญญัติและให้ความคุ้มครองการจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ ดังนั้น จึงสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและการจัดการศึกษาอบรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยดังกล่าว

2.4 แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ

การจัดการศึกษาของประเทศไทยในระยะเวลาที่ผ่านมาต่อเนื่องจนถึงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7(พ.ศ.2535-2539) ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

การขยายในเชิงปริมาณ แต่ก็ยังมีปัญหาในด้านความเสมอภาคของบริการให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย ส่วนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตลอดจนประสิทธิภาพของการจัดการศึกษานั้น ยังไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการในกระบวนการพัฒนา “คน” ในสังคมนี้มีการเปลี่ยนแปลงสูงในด้านต่าง ๆ

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)

บทที่ 3 สถานภาพและปัญหาการศึกษาของประเทศ

ข้อ 1.1.1(4) การศึกษานอกโรงเรียน การแก้ไขการไม่รู้หนังสือของประชาชนคนไทย ประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจระดับหนึ่ง จากการรณรงค์การรู้หนังสือแห่งชาติ ทำให้อัตราการรู้หนังสือของคนไทยสูงขึ้นถึงร้อยละ 93 ในปี 2533 และเพื่อเสริมการรู้หนังสือให้คงสภาพอย่างต่อเนื่อง ได้มีการสนับสนุนการอ่านหนังสือของประชาชนด้วยการจัดส่งหนังสือพิมพ์ให้กับที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ประมาณ 38,734 แห่ง หรือประมาณร้อยละ 59.4 ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการส่งเสริมคุณภาพชีวิตเพื่อชาวชนบทและจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน เน้นกิจกรรมต่อเนื่องจากการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ เพื่อป้องกันการลืมหนังสือและจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยมีกลุ่มเป้าหมายทั้งประชาชนทั่วไปในชนบทและกลุ่มเป้าหมายพิเศษในเขตเมือง เช่น ทหารกองประจำการ ผู้ต้องโทษในเรือนจำและคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น (มนัสวงศ์ทาเครือ. 2546 : 18)

2.5 แผนการศึกษาชาติ

2.5.1 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีสันติสุข และสามารถเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านของประเทศ โดยนัยดังกล่าว ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาจึงเน้นการพัฒนาใน 4 ด้าน อย่างสมดุลและกลมกลืนกัน คือ ด้านปัญญา ด้านจิตใจ ด้านร่างกายและด้านสังคม

2.5.2 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2559

การบริหารแผนสู่การปฏิบัติ

เพื่อให้ยุทธศาสตร์การดำเนินงานซึ่งกำหนดไว้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานและองค์กรตามโครงสร้างการบริหารแผนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและ

ประสิทธิผล จึงได้กำหนดเป้าหมายโดยรวมให้มีการบริหารแผนการศึกษาแห่งชาติ ประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติตามช่วงระยะเวลาที่กำหนด โดยกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงาน เพื่อการบริหารแผนสู่การปฏิบัติดังนี้ (มนัส วงศ์ทาเทรื่อ. 2546 : 19-20)

1) จัดเตรียมและพัฒนากลไกการนำแผนการศึกษาแห่งชาติสู่การปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่การกำหนดมาตรการ ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในสาระของแผนพร้อมกับ การกำหนดกลไกประสานแผนด้านต่าง ๆ ร่วมกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนปรับระบบการจัดสรรงบประมาณที่เน้นผลลัพธ์ของงาน ทั้งในปริมาณ คุณภาพและผลิตภาพ เช่นเดียวกับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการนำแผนสู่การปฏิบัติ

2) จัดทำกรอบและแนวปฏิบัติของแผน โดยระดมสรรพกำลังของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการแปลงแผนสู่การปฏิบัติทุกขั้นตอน ในลักษณะที่มีการเรียนรู้และบูรณาการความคิดร่วมกัน สร้างกรอบแนวคิดและหลักการในการจัดทำแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ ทั้งสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนในแต่ละพื้นที่ รวมทั้งระบุหน่วยงานองค์กรที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ เฉพาะด้านตามภาระรับผิดชอบ

3) ส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปและวัฒนธรรม รวมทั้งแผนปฏิบัติการในระดับพื้นที่ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชนแต่ละพื้นที่ และส่งเสริมสนับสนุนให้มีการบริหารแผนและนำแผนสู่การปฏิบัติ ในลักษณะที่เป็นองค์รวมที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง โดยหลักยึดพื้นที่ ภารกิจ และกรมมีส่วนร่วมจากประชาชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องรวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการประสานและการทำงานในแนวระนาบระหว่างหน่วยงาน

4) พัฒนาระบบและกลไกการกำกับ ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล แผนเริ่มตั้งแต่การส่งเสริมการจัดทำฐานข้อมูลทุกระดับที่จำเป็นต้องใช้ ให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลระหว่างหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลร่วมกันได้ พร้อมทั้งพัฒนาตัวชี้วัดผลสำเร็จของการดำเนินงานตามแผน ทั้งในส่วนที่เป็นปัจจัยตัวป้อนกระบวนการ และผลลัพธ์ ทั้งในเชิงปริมาณ คุณภาพ และผลิตภาพ ตลอดจนจัดระบบการกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงาน ให้เป็นมาตรฐานเดียว เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย สามารถนำผลการกำกับ ติดตาม มาเป็นแนวทางในการปรับปรุง

หรือปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินการอย่างสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการนำแผนไปปฏิบัติ

5) การประเมินผลแผน ในขั้นเตรียมความพร้อม ได้แก่ การประเมินความรู้ความเข้าใจสาระของแผน ความพร้อมขององค์กรและกลไกตามโครงสร้างการบริหารแผนระบบและกลไกการประสานงาน เป็นต้น ประเมินกระบวนการปฏิบัติ ได้แก่ กระบวนการจัดทำกรอบแนวทางของแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ กระบวนการนำแผนสู่การปฏิบัติในทุกขั้นตอน ประเมินผลผลิต ผลลัพธ์และผลประโยชน์ ที่เกิดกับประชาชนว่าเป็นไปตามเป้าหมายเจตนารมณ์เพียงใด ทั้งนี้ กำหนดให้มีองค์กรกลางเป็นผู้ทำการประเมิน โดยประชาชนมีส่วนร่วมและให้ข้อมูล

2.6 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)

การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันของสังคมไทยใน 20 ปี ข้างหน้า โดยนำความคิดของทุกภาคส่วนในสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอนุภาคและระดับชาติ มาสังเคราะห์เชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบให้เกิดเป็น “วิสัยทัศน์ร่วม” ที่สังคมไทยยอมรับร่วมกัน โดยคำนึงถึงภาพรวมการพัฒนาที่ผ่านมา สถานการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพื่อนำไปสู่สังคมไทยที่พึงประสงค์ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและสร้างคุณค่าที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่ชี้นำกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะปานกลางที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ระยะยาว มีการดำเนินการต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ในด้านแนวคิดที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ในทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างระบบบริหารจัดการภายในที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกๆระดับ อันจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนที่มี “คน” เป็นศูนย์กลางได้อย่างแท้จริง

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม (มนัส วงศ์ทาเครือ. 2546 : 20-21)ให้ความสำคัญกับ

(1) การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยปฏิรูประบบสุขภาพ ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เน้นการป้องกัน ปฏิรูปการศึกษา และกระบวนการเรียนรู้ ขกระดับทักษะฝีมือของคนไทยให้ได้มาตรฐานและสอดคล้องกับ

โครงสร้างการผลิตและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปสามารถคิดเป็นทำเป็น รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีคุณธรรม มีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ

(2) การส่งเสริมให้คนมีงานทำ โดยมุ่งสร้างผู้ประกอบการอาชีพส่วนตัวและผู้ประกอบการขนาดเล็กกระจายโอกาสมีงานทำในทุก ๆ พื้นที่ทั่วประเทศ ขยายการจ้างงานนอกภาคเกษตร และส่งเสริมให้เกิดการจ้างงานในต่างประเทศ เพื่อขยายตลาดแรงงานใหม่ ๆ ให้แก่แรงงานไทย

(3) การปรับปรุงระบบการคุ้มครองทางสังคมให้มีประสิทธิภาพ ครอบคลุมทั่วถึงและเป็นธรรม เพื่อสร้างหลักประกันแก่คนทุกช่วงวัย โดยเพิ่มประสิทธิภาพระบบหลักประกันสังคม เตรียมความพร้อมของท้องถิ่นในการร่วมรับผิดชอบการบริหารงานสังคม ปรับปรุงกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ปรับปรุงรูปแบบการคุ้มครองกลุ่มคนยากคนจนและผู้ด้อยโอกาส

(4) การป้องกันแก้ไขปัญหาสุขภาพเสพติดและความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน โดยปรับปรุงระบบบริหารจัดการให้มีเอกภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาระงับบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา ปรามปรามและดำเนินการทางกฎหมายอย่างจริงจัง ตลอดจนประสานความร่วมมือกับต่างประเทศ เพื่อสกัดกั้นขบวนการผลิตและค้ายาเสพติด รวมทั้งปรับระบบบริหารจัดการด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

(5) การส่งเสริมบทบาทครอบครัว องค์กรทางศาสนา โรงเรียน ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน อาสาสมัครและสื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยเสริมสร้างสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง ในการดูแลและพัฒนาสมาชิกในทุกด้าน สร้างและปลูกจิตสำนึกในการรักษาดีและความเป็นไทยอย่างจริงจัง สนับสนุนบทบาททางสังคมต่าง ๆ ในการทำนุบำรุงและพัฒนาอารยธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาบุคลากรทางศาสนา อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาสื่อมวลชนทุกประเภทให้มีคุณภาพและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

2.7 แผนทิศทางการราชทัณฑ์

2.7.1 แผนทิศทางการราชทัณฑ์ ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2536-2545)

กรมราชทัณฑ์ได้ริเริ่มให้มีการจัดทำแผนทิศทาง (Directive or Strategic Plan) ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยได้ร่วมกับสถาบันที่ปรึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในราชการ (สปร.)

ในสำนักคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) แผนทิศทางเป็นแผนที่กำหนดว่าในอนาคต ข้างหน้ากรมราชทัณฑ์จะต้องมีภารกิจหลักอะไร และในภารกิจหลักนั้น ๆ จะต้องมียุทธศาสตร์หรือจุดประสงค์เน้นหนักว่างานที่จะต้องทำนั้นคืออะไร และการที่จะให้ภารกิจหลักสำเร็จตามยุทธศาสตร์ จะต้องกำหนดกลยุทธ์ในการทำงานอย่างไร แผนทิศทางดังกล่าวได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงมหาดไทย เพื่อให้กรมราชทัณฑ์ได้ใช้เป็นแนวทางในการบริหารงานต่อไปแล้ว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (สมบูรณ์ ประสพเนตร. 2539 : 111-119)

ภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์

จากการวิเคราะห์ จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และภัย (Threat) และ ซึ่งได้จากการประเมินแล้ว สามารถกำหนดภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ในทศวรรษหน้าได้ดังนี้

- 1) การควบคุมผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) การแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้ากับสังคมโดยทั่วไปได้เมื่อพ้นโทษไปแล้ว
- 3) การเสริมสร้างสมรรถนะในการบริหารงานราชทัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ภารกิจหลักทั้ง 3 ภารกิจ มีภารกิจที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับ การจัดการศึกษา คือ ข้อที่ 2 การแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้ากับสังคมทั่วไปได้ เมื่อพ้นโทษไปแล้ว ซึ่งกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดไว้ในแผน ให้มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้ผู้ต้องขังในเรือนจำ กรมราชทัณฑ์ถือเป็นผู้ด้อยโอกาส

2.7.2 แผนทิศทางกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 2

ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งส่งผลโดยรวมทำให้เกิดวิกฤตราชทัณฑ์หลายด้าน อาทิปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ปัญหาภาพลักษณ์ของเรือนจำและทัณฑสถาน และกรมราชทัณฑ์ ปัญหาการยอมรับของสังคมต่อตัวผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ กอปรกับผลของการปฏิรูประบบราชการในภาพรวม ซึ่งกรมราชทัณฑ์ถูกกำหนดให้ย้ายสังกัดจากกระทรวงมหาดไทยไปสังกัดกระทรวงยุติธรรม เพื่อให้การบริหารจัดการกระทรวงยุติธรรมมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น กรมราชทัณฑ์ในฐานะเป็นหน่วยงานในลำดับสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรมที่มีบทบาท และภารกิจสำคัญในการเสริมสร้างสังคมที่ดีมีคุณภาพ